

Торайғыров университетінің
ҒЫЛЫМИ ЖУРНАЛ

НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ
Торайғыров университета

**ТОРАЙҒЫРОВ
УНИВЕРСИТЕТІНІҢ
ХАБАРШЫСЫ**

Филологиялық сериясы
1997 жылдан бастап шығады

**ВЕСТНИК
ТОРАЙҒЫРОВ
УНИВЕРСИТЕТА**

Филологическая серия
Издается с 1997 года

ISSN 2710-3528

№ 3 (2020)
Павлодар

НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ ТОРАЙГЫРОВ УНИВЕРСИТЕТА

Филологическая серия

выходит 4 раза в год

СВИДЕТЕЛЬСТВО

О постановке на учет, переучет периодического печатного издания,
информационного агентства и сетевого издания

№ KZ30VPYU00029268

выдано

Министерством информации и общественного развития
Республики Казахстан

Тематическая направленность

публикация материалов в области лингвистики, и языкознания

Подписной индекс – 76132

Бас редакторы – главный редактор

Жусупов Н. К.

д.ф.н., профессор

Заместитель главного редактора

Анесова А. Ж., доктор *PhD*

Ответственный секретарь

Уайханова М. А., доктор *PhD*

Редакция алқасы – Редакционная коллегия

Дементьев В. В., *д.ф.н., профессор (Российская Федерация)*

Еспенбетов А. С., *д.ф.н., профессор*

Трушев А. К., *д.ф.н., профессор*

Маслова В. А., *д.ф.н., профессор (Белоруссия)*

Пименова М. В., *д.ф.н., профессор (Российская Федерация)*

Баратова М. Н., *д.ф.н., профессор*

Аймухамбет Ж. А., *д.ф.н., профессор*

Шапауов Ә. Қ., *д.ф.н., профессор*

Шокубаева З. Ж., *технический редактор*

За достоверность материалов и рекламы ответственность несут авторы и рекламодатели

Редакция оставляет за собой право на отклонение материалов

При использовании материалов журнала ссылка на «Вестник Торайгыров университета» обязательна

<https://doi.org/10.48081/XREL4079>**С. Н. Сүтжанов, Б. Ш. Құралқанова, А. Имантай**Павлодар педагогикалық университеті,
Қазақстан Республикасы, Павлодар қ.**ТАРИХИ РОМАНДАҒЫ ШЫНДЫҚ
ПЕН КӨРКЕМДІК ШЕШІМНІҢ ҮЙЛЕСІМІ**

Мақалада Р. Тоқтаровтың «Абайдың жұмбағы» романындағы тартыс пен кейіпкерлер жүйесі зерделеніп, туындыдағы тарихи шындық пен көркемдік шешімінің ара қатынасы ашып көрсетілген.

Тарихи оқиғаны, тарихи тұлғаны сомдауда көркем прозада тамаша үлгі – М. Әуезов дәстүрі бар еді. Ұлы суреткердің қаламынан туған «Абай жолы» роман-эпопеясы – қазақ әдебиетін әлемдік деңгейге көтерумен бірге ұлттық әдебиетте өміршең дәстүр қалыптастырды. Өзінің шығармашылық жолында оннан астам роман жазған Рамазан Тоқтаров аса күрделі де қиын, көтерер жүзгі орасан зор тақырып – Абай тақырыбына барды. Жазушы Абай туралы үлкен туындысына роман-хамса деген атау берді. Сөйтіп қарымды қаламгер қазақ әдебиетіне үлкен жаңалық енгізді. Суреткер мұрағат құжаттарында кездесетін құрғақ деректерді қайталаумен шектеліп қалмай, Абай өміріндегі тарихи шындыққа сөйкес келетін деректерді шеберлікпен көркемдік дәрежеге көтере алған. Бұл – тарихи шындықты, тарихи тұлғаны қазіргі заман тұрғысынан танып, бағалағанын айқындайды. Ол дүниеге әкелген «Абайдың жұмбағы» романы – жанр талаптарына толығымен жауап беретін көркем туынды. «Абайдың жұмбағы» романы – өз алдына жекелей қарастырып, жүйелі зерттеуді қажет ететін туынды. Мақалада осы мәселеге назар аударылған.

Кілтті сөздер: тарихи роман, тарихи шындық, көркемдік шешім, жанр, әдеби дәстүр.

Кіріспе

Қазақ прозасының дамуына үлкен үлес қосқан әрі оның әр алуан жанрында туындылар жазған Рамазан Тоқтаров өзінің Абай туралы үлкен туындысын роман-хамса деп атаған еді. Сөйтіп қарымды қаламгер қазақ әдебиетіне үлкен жаңалық енгізді. Жалпы әдебиетте прозаның, соның

ішінде роман сынды күрделі жанрдың неше түрлі үлгісі, яғни екі томдық дилогия, үш томдық трилогия, төрт томдық эпопея жанрлары бары мәлім. Ал, Р. Тоқтаров болса, қазақ әдебиетіне бес кітаптан тұратын жаңа туындысына роман-хамса деген атау берген.

Жазушының екінші бір жаңалығы – шығарманың ұлы ақын Абай туралы жазылғандығы. Осыған дейін заңғар жазушымыз М. Әуезов алып келген Абай өмірі жайындағы эпопеядан артық қандай шығарма жазылуы мүмкін деген сұрақтың тууы заңды да. Рас, осы тұста оқырманды түрлі ойларға жетелейтін мәселелер туындайтыны анық.

Зерттеудің нысаны: тарихи шындықтың көркемдік шешім табуы

Зерттеудің пәні: романдағы тарихи шындық пен көркемдік шешімнің ара қатынасы

Мақсаты: Р. Тоқтаровтың «Абайдың жұмбағы» романындағы тартыс пен кейіпкерлер жүйесін зерделеу, оның тарихи шындығы мен көркемдік шешімін ашып көрсету.

Міндеттері:

- тарихи және көркемдік шындық мәселесіне тоқталу;
- тарихи романдағы шындықтың көркемдік шешім табу жолын нақты шығарма негізінде талдау.

Зерттеудің әдістері мен нәтижелері

Бұған дейін Абай өмірінен мол ақпарат беретін ұлы классигіміз Мұхтар Әуезовтің жазған әйгілі эпопеясы бар екені әлемге аян. Сол еңбегі арқылы бүкіл дүние жүзі М.Әуезовті де, Абайды да бүгінгі таңда танып отыр. Бұл шығарма арқылы бәріміздің жадымызда қалыптасқан ұлы ақынның бедерлі бейнесі қалды. Ендеше бұл хамсаның жазылуы, жарыққа шығып, жариялануы қаншалықты дұрыс? Расында да қарап бақсақ, дұрыс екен. Бұл жайында шығарманың прологындағы автордың өзі берген дәйекті дәлелдерінің біреуін келтірейік.

«Әр дәуір, заман талабы оның ғарышты кезген өз уақытының мерейі үстем Абайын сомдай береріне шүбә келтіріп болмас» [1, 8], – дейді ол романға жазған кіріспесінде.

М. Әуезов Абайды ұлы ұстаз, кемеңгер ақын, данышпан ойшыл, халқымыздың рухани көсемі деп танытты. Барлық заманда да «Абайдың сөзі өлмейді, Абайдың аты өшпейді» деп Абайды қазақ халқының жадында қалдырды. Алайда заман өзгереді. Заманмен бірге Абайдың өзі мен сөзі өзгермесе де, Абайды қазргі таңда ұғынатын қазақтың ой-санасы өзгереді. Осылайша әр заманда Абайды ұғынғысы келген әр қазақтың ойында сол заманға тән өзіндік төл Абайы қалыптасады. Былайша бір сөзбен айтқанда әр заманның, әр кезеңнің өз Абайы бар. Ал, Тоқтаров болса әрдайым әр кезеңде жаңа қырларынан танылатын Абайды бізге өзгеше жағынан жария

етті. Авторда М.Әуезовті қайталау немесе онымен бәсекелу мүлде жоқ. Осыған дейінгі Абай өмірінің, сол кезеңдегі халықтың тұрмыс-тіршілігінің өзгеше бір қырлары мен сырлары, тарихи деректердің шындықпен сәйкестігі, туындының көркемдік шешімі, оқиғалардың баяндалу реті мен суреттелуі, бұған дейінгі біз білмей келген Абайдың жаңа бейнесі осы шығармада толығымен қамтылған. Бұл – Р. Тоқтаровтың басты жаңалығы болды.

Кемел қаламның әбден толысқан, төрт тарабын түгел байыптаған шағындағы әрі азаматтық, әрі суреткерлік ерлігі ұлы Мұхтар Әуезовтен кейін қай қазақ үшін де алдырмас қамалдай аяулы тақырыпқа барып, «Абайдың жұмбағы» романын жазып шығып, қол қысқа қиын кездерде Алматы әкімдігінен демеуші тауып, оны кетпектей кітап етіп бастырып шығаруы еді. «Абайдың 40 түрлі жұмбағы бар. Солардың жауабын іздедім» деп айтып отырады екен жазушы. Бірақ әсте «Жауабын таптым» деп ізденістерін тоқтаптай, керісінше үнемі толғанысқа толы ізденіс үстінде жүрген екен. «Абайдың жұмбағы» қай тұрғыдан алсақ та, аңсарлы да мазасыз ізденіс күйін кешкен, мүлдем жаңашыл бағыттағы, өзі де сан қилы жұмбаққа толы жампоз роман. Өмір-тіршілікте олай болмағанын біле тұра жазушы Абайды Кенесарымен неге жүздестіреді, Шоқанмен неге жолықтырады? Қаламгердің астарлы қиялынан туған бұл көркемдік тәсілге де қарабайырлап қарауға болмас. «Өз қолынан енді өз ыркы» кетіп қалған «қалың елі, қазағы, қайран жұртының» ендігі халі, ендігі күйі, тағдыр-талайы не болмақ деген күніреніс-толғаныспен ой теңізіне ескек салған Абай даналығын көреміз романнан. Хакімнің көзі жеткені, жазушының да астарлап айтқысы келгені: Кекілік тауда шаһид кешкен Кенесарымен бірге қарумен қаржасудың, найза ұшының заманы өтіп кетті, ендігі жерде қазаққа іштен байып қайта түлеу, өз надандығымен күресуі ғана қалды. Ұлттың ұлы мұратының ұшпағына осындай күрес жолы ғана жеткізбек. Осы алтын арқау қанық тартылып, қапысыз көрсетілуі Р. Тоқтаров романының талассыз табысы болатын. Әуезовтен кейін ел жаңарған елу жыл өткенде Абайдың жұмбағын табу жолында пішіндік жағынан да, мазмұндық-көркемдік тұрғыдан да жаңа қияға құлаш ұрған кесек туынды деген қысқа қайырыммен түйіндесек те болады.

Ұлы ақынның «Мен – бір жұмбақ адаммын» деп келер ұрпаққа ой тастап, өзінің көптің бірі немесе жай адам еместігін айтып кеткенін біз жақсы білеміз. Бұлай деуінің себебін ашу мақсатына талантты жазушы Мұхтар Әуезов «Абай жолы» атты эпопеясын өмірге әкелді. Одан кейінде Абай ғұмырнамасына қызыққан зерттеуші-ғалымдар мен жазушылар да осы еңбектің негізінде біршама ғылыми-зерттеулер жазып, әртүрлі мұрағаттарға сүйеніп, Абайдың өміріне тікелей қатысты материалдар жинастырып, «Абайдың жұмбағының» шешуін табуға тырысты. Бұлардың қатарында әрине біз сөз қозғап отырған аса дарын иесі Рамазан Тоқтаров та бар еді.

Жазушы романда Абайдың поэзиясы мен өмірінің әлі де болсын ашылмаған қырларына, оның шексіз де шетсіз әлеміне ене отырып, ақынның жұмбақ жаратылысының сырын іздейді. Ол кезіндегі белгілі бір себептермен айтылмай қалған, уақыттың еншісінде кетіп бой тасалаған, жылдар мен ғасырлардың тұңғығына еніп бара жатқан оқиғалар мен қилы тағдырлардың сырын ашып, сол кезеңнің ел өміріне әкелген өзгерістерін, Абай дәуірінің тұрмыстық-әлеуметтік, қоғамдық көріністерін барынша қамтуға тырысты.

Роман-хамсаға пролог қып автордың: «Ұйқысынан жаңа оянған марғау қазақ даласында Ибраһим Құнанбайұлындай теңдесі жоқ кемеңгердің дүниеге келуі кездейсоқтық па, әлде заңдылық па? Бір Абайда сан кісінің саралы өмірі түр. Абай қазынасы біздің қолымызда болса, дана адамның өзінің өмірден не алғаны, қалай алғаны – жұмбақ. Ол жұрт көрмегенді көрді, қалай сезінді, түсінік-түйсігі қай дәрежеде қалыптасты? Не нәрселерге көбірек әсерленді?» [1, 4], – деген өз-өзіне қойған толғандыратын сұрақтары бар. Бұл сұрақтарға жауап іздеу мақсатында Тоқтаров өзіне дейін жазылған зерттеулер мен шығармаларға көңіл аудармай қойған жоқ. Ол үшін өзіне дейін жазылған Мұхтар Әуезовтің «Абай жолы» роман-эпопеясы бірінші орында тұрды. Енді осы жердегі ең басты мәселе – дүние жүзіне әйгілі шығарманы қайталамау, ақын өміріне байланысты мағлұматтарды іздестіру, бұған дейінгі мәлім болған ақпараттардың өзін қайтадан тексеріп, жаңа заман биігінен көз жібертіп, жинақталған құжаттардың құндылығын ескеру барынша қажет болды.

«Роман-хамсада Әуезовпен бәсекелесу де, оны қайталау да, әсіресе Әуезовті қайта қарау әрекеттері де атымен жоқ. Мұнда үлкен өмірдің біз білетін-білмейтін өзгеше бір қырларын ашу, өзгеше бір деректерін діттеу, өзгеше бір оқиғаларын баяндау, соларды келістіре суреттеу арқылы бұрын білетін Абайдың бұған дейін білмей келген жаңа бір бейнесін мүсіндеп шыққан көркем хикая бар. Соның барлық өткелегінен өтіп келгенде, біз жарық дүниеге шыр етіп келген сәби күнінен бастап бақиға аттанған қайғылы сағатына дейінгі 59 жыл өміріне түп-түгел куә болып, көз алдымызға таныс Абайдың бұрын өзіміз көрмеген бейтаныс әулие бейнесін елестетеміз» [2, 5], – деп жазады бұл шығарма туралы Ж. Ысмағұлов.

«Абайдың жұмбағы» романының оқиғалар желісі мезгіл жағынан да, кеңістік жағынан да сонша кең болғанымен, жазушы деректің ықпалында кетпейді. Сол дәуірдің мол оқиғасын барынша сығымдап суреттейді. Алайда, әр тарихи оқиғалардың мәнін-мағынасын кейде кейіпкер сөзімен беретіні де бар. Мәселен, Кенесары мен Шыңғыс хан, Саққұлақ шешен, Мәшһүр Жүсіп сынды кейіпкерлерді біз шығармадан олардың өздерін көргендей әсер аламыз. «Бұл ретте өмір құбылысын суреттеуден талдау мен бағалау

эмоциялық мазмұнынан гөрі рациональдық жүйе, сезім сырынан гөрі ақыл тезі басымырақ көрініс береді» [3, 28].

Бұл – тарихи шындық көрінісін, тарихи тұлға мінезін қазіргі заман тұрғысынан танып, бағалау қаламгердің эстетикалық нысанасы ғана емес, шығарманың концепциясы да екенін нақтылайды. Соның негізінде тарихи тұлға бейнесін жасаудағы көркемдік жаңа жетістіктерге жетелейді. Осылайша тарихи шығармаға қойылатын негізгі принцип, суреттеудің эстетикалық нысанасы және жазушының концепциясы өзара байланысты болып, көркемдік күрделі тұтастыққа айналады. Осы үрдіс Р. Тоқтаровтың туындысында жанр табиғатына сәйкес түрлі сипатта көрініс тапқан. Шығармадағы тағы бір ерекшелік – тарихи деректерді, тарих көздерін шығарма арқауына молынан енгізгендігі. Байқағанымыздай, бұл процесс те оқиғалар желісін суреттеу барысында айрықша көзге түсіп отырады.

Ұлы ақын айналасындағы халық мұңын жоқтаған ақын-жырауларымыз жайында, қол бастаған батырлар, ел басқарған хандар, сол кезеңде өмір сүрген ғалымдар мен ірі дарын иелері турасында Р. Тоқтаров өз романының «Толғақ», «Жұлдыз», «Құрбандық», «Қызғаныш», «Хақиқат мекені», «Нұрсипат» деген бес кітабында кеңінен суреттеп, заман бейнесін толық ашып көрсетуді мақсат еткен. Аты-жөндері кезінде аталмай қалған, немесе тоталитарлық саясат желеуімен бұрмаланған, өмірде болған адамдар жөнінде көптеген мағлұматтармен қатар, көркем суреттелген шындықты көруге болады. Қаламгер өз шығармасын жазу үстінде жинаған, оқыған, зерттеген, қорытқан фактілерін, тарихи деректерді көңіл елегінен, талғам таразысынан өткізіп барынша мол қамтыған. Соған орай жаңа кейіпкерлер санаты да романда мейлінше көп. Кенесары хан, Наурызбай, Ағыбай батыр, Үмбетей жырау, Тәттімбет күйші, сұлтан Шыңғыс Уәлиұлы, Мұса Шорманов, Ахмет-Риза хазрет, Абаймен тұстас өмір сүрген замандастары – Шоқан, Ыбырай, Достоевский, Құдайберді, Долгополов, Михаэлис, Шәкәрім, Мәшһүр Жүсіп, Әлихан Бөкейханов, тағы да басқа тарихи тұлғалар «Абайдың жұмбағы» роман-хамсасының кейіпкерлері болып табылады.

Ақын өмір сүрген заман, қоғамдық жағдай Ресей империясының дәуірлеу кезеңімен тұстас келді. Осы тұста патшалық билік орындарының тапсырмасымен келген немесе патша үкіметіне қарсы шығып қазақ даласына айдалып келгендер романда кеңінен көрініс табады. Қазақтардың жан басы мен мал санының есебін алу үшін келген Виктор Ивашкевич пен Адольф Янушкевич, шекара бастығы генерал-майор Вишневский, Батыс Сібір генерал-губернаторы Г. Х. Гасфорт, П.Я. Измаилов, Абай өмірінде елеулі орын алған ұстазы Е.т.т.П. Михаэлис, пікірлес достарына айналған Н. И. Долгополов, С. Гросс, романда кездесетін т.б. тарихи тұлғалар Абай төңірегін, көркемдік аясын кеңейте түседі. Осы шығармадан Абайдың қуғын-

сүргінге ұшырап келген шет ел ғалымдарымен байланысын, олардың тигізген әсерлері мен көмектерінің қандай дәрежеде болғанын айқын байқай аламыз.

Абайдың бойындағы аса зор дарыны мен даналығын, үздіксіз еңбегі мен ізденісін, ақынның үлкен творчестволық тұлға болып қалыптасып, жетіліп, кемеліне келгенін, ұлы тұлғаның мінез даралығын, қайталанбас келбетін бейнелеу қаламгер үшін оңайға тимегенін көреміз. Роман-хамсаның өн бойында данышпан Абайдың ақыл-парасатының тереңдігі мен ойының ұшқырлығы, даналық қасиеті, асқан ақындығы, әділ төрелігі айқын көрсетіледі. «Р. Тоқтаров Абай дәуірі мен сол заман адамдарының тарихи шындыққа сай өзіндік бейнелерін жасайды. Романдағы кейіпкерлердің мінез ерекшеліктері сол суреттелініп отырған дәуір шындығына сәйкес келеді. Мысалы, уақыт шындығын суреттеуді мақсат тұтқан қаламгер Қодар оқиғасының Абайдың он үш жасында емес, кішкентай кезінде болған оқиға екенін тарихи шындыққа сай суреттеп өз көркемдік шешімін береді» [4, 87].

Суреткер мұрағат құжаттарында кездесетін құрғақ деректерді қайталаумен шектеліп қалмай, Абай өміріндегі тарихи шындыққа сәйкес келетін фактілерді шеберлікпен көркемдік өреге көтерген. «Абай және архив» деген кітапта ұлы ақын өмірбаянына қатысты деректер үш кезеңге бөлініп жүйеленеді: «Бірінші кезең – Абайдың ел басқару ісіне араласқан, соған байланысты дау-шар, сот-тергеуге тартылған 1866-1884 жылдар арасын қамтиды. Екінші кезең – 1885 жылы Шар бойында Қарамола дейтін жерде өткен съезд және сонда Абайдың қатысуымен жазылып, қабылданған Заң Ережесі төңірегіндегі құжаттар мен деректерге қатысты. Үшінші кезең – 1898-1903 жылдар арасын қамтитын құжаттар» [5, 8]. Романда осы тарихи шындықтар да орынды көрініс тапқан.

Енді сол туындының арқалаған жүгі қандай, оның көркемдік ой-қиялы мен түйін-шешімі қалай өріліп, қай биіктен көріне алған – әдебиет сүйер қауымның назар аударары осы мәселе болмақ. Жоғарыда айтқанымыздай, бес кітаптан тұратын роман-хамсаның әрбір кітабы – өз алдына бір ұзақ хикая, бас-аяғы дөңгеленген тұтас бір әлем, жеке жылғалары арғы замандардан бастау алып келіп, бүгінгі кемерін керней жатқан бір-бір дария тәрізді кең тынысты өмір айдыны. Ондағы тіршілік еткен әртүрлі қимыл-әрекет иесі адамдар нөпірінің бірқатары бізге М. Әуезов эпопеясы және басқа дерек көздері арқылы бұрыннан таныс адамдар, ал бірқатарын еміс-еміс естігеніміз болмаса, даралық өмір өрісін, бітім-болмысын өзіміз-ақ анық біле бермейтін бейтаныс таныстар. Әрқайсысындағы негізгі оқиға ұйытқысы болған басты кейіпкерлер кітап тақырыбынан кейін жақша ішінде көрсетілген.

Солардың бәрін бір-бірімен жалғастырып, тұтас бір көркемдік әлеміне біріктіріп тұрған ортақ өзек – жарық дүниеге келер сәтінен, келген күнінен бастап бақилыққа дейінгі алпыс жылға тақау уақыт желісіне тартылған

Абай өмірі. Атақ-даңқтары қазақ сахарасына кеңінен тараған небір тарихи тұлғалар, ел бастаған шешендер өмір сахнасынан осы есімге байланысты көрініс беріп, тағдыр-талайлары осы төңіректе тоғысып жатады.

Қорытынды

Түйіндей айтқанда, жазушының творчестволық қиялының, көркемдік концепциясының мәнінде оның биік суреткерлік нысанасы бары анық байқалады. Бұл тұрғыдан келгенде, қаламгердің суреткерлік шеберлігі, тілдік, стильдік ізденістері сол кезеңдегі қазақ прозасында дара көрінгені әрі оқырман қауымды өзіне бірден аударғаны бірден көзге түседі. Бұған бұл роман-хамса жөнінде өз кезінде жарияланған сын-пікірлер мен кейінгі кезде аталмыш жазушы шығармашылығына арналып жазылған ғылыми диссертациялық еңбектер айқын дәлел болмақ.

Пайдаланған деректер тізімі

- 1 **Тоқтаров, Р.** Абайдың жұмбағы. – Алматы : Әл-Фараби, 1999. – 752 б.
- 2 **Ысмағұлов, Ж.** Абай жұмбағының терең тұңғықтары // Қостанай таңы, – 2000, 4 шілде.
- 3 **Рахымжанов, Т.** Романның көркемдік әлемі. – Алматы : Ана тілі, 1997. – 221 б.
- 4 **Хамзин, М.** Қазіргі қазақ романы. – Қарағанды, 2001. – 270 б.
- 5 Абай және архив – Алматы, 1995. – 216 б.
- 6 **Қирабаев, С.** Кеңес дәуіріндегі қазақ әдебиеті. – Алматы : Жазушы, 1998. – 219 б.
- 7 **Нұрғали, Р.** Қазақ әдебиетінің алтын ғасыры. – Астана : Күлтегін, 2003. – 528 б.
- 8 **Серікқалиев, З.** Ақ жол. – Алматы : Ана тілі, 1990. – 463 б.
- 9 **Дәдебаев, Ж.** Шымырлап бойға жайылған. – Алматы : Жазушы, 1988. – 189 б.
- 10 **Майтанов, Б.** Қаһарманның рухани әлемі. – Алматы : Жазушы, 1987. – 232 б.

References

- 1 **Toqtarov, R.** Abaydyń jumbaǵy. [The secret of Abay] – Almaty: al-Farabi, 1999. – 752 p.
- 2 **Ysmaǵulov, J.** Abai jumbaǵynyń tereń tuńǵyqtary [Deep meanings of the Abay mystery.] In Kostanay morning, – 2000, July 4.
- 3 **Rahymjanov, T.** Romannyń kórkemdik álemi [The artistic world of the novel]. – Almaty : Native language, 1997. – 221 p.

4 **Hamzin, M.** Qazirgi qazaq romany. [Modern Kazakh novel.] – Karaganda, 2001. – 270 P.

5 Abai jáne arhiv. [Abay and the archiv] – Almaty, 1995. – 216 P.

6 **Qirabaev S.** Keñes dáýirindegi qazaq ádebiyeti [Kazakh literature of the Soviet era.] – Almaty : Writer, 1998. – 219 p.

7 **Nurǵali, R.** Qazaq ádebiyiniń altyn ǵasyry. [The golden century of the Kazakh literature] – Astana : The Kultegin, 2003. – 528 p.

8 **Serikqaliev, Z.** Aq jol [Bright way.] – Almaty : Native language, 1990. – 463 p.

9 **Dádebaev, J.** Shymyrlap boǵa jayylǵan [Excitement fills the body] – Almaty : Writer, 1988. – 189 p.

10 **Maitanov, B.** Qaharmannyń rýhani álemi. [The spiritual world of the hero]. – Almaty : Writer, 1987. – 232 p.

Материал 18.09.20 баспаға түсті.

С. Н. Сутжанов, Б. Ш. Куралканова, А. Имантай

Художественный вымысел и действительность в историческом романе

Павлодарский педагогический университет,

Республика Казахстан, г. Павлодар.

Материал поступил в редакцию 18.09.20.

В статье изучена система персонажей и конфликт в романе Р. Токтарова «Тайна Абая», раскрыто соотношение исторической реальности и художественного решения в историческом произведении.

Творчество Мухтара Ауэзова является образцом в традиционной исторической прозе, где роль исторической фигуры показана через призму исторической личности. Роман-эпопея «Путь Абая», созданная пером великого художника, подняла казахскую литературу на мировой уровень и сформировала живую традицию в родной отечественной литературе. В своем творчестве Рамазан Токтаров, автор более десятка романов, обратился к самой сложной и такой важной теме как Абай. Писатель не ограничивался дублированием сухих данных, содержащихся в архивных документах, а художественно обрамлял данные, соответствующие историческим реалиям жизни Абая. Это говорит о том, что историческая реальность и историческая личность была анализирована и оценена с точки зрения современности. Роман «Тайна Абая», рожденный писателем Рамазаном Токтаровым, является художественным произведением, полностью отвечающим требованиям такого рода

жанра. Роман «Тайна Абая» — это особое произведение, которое требует всестороннего и систематического изучения. Данная статья посвящена изучению этой важной проблемы.

Ключевые слова: исторический роман, историческая реальность, художественное решение, жанр, литературная традиция.

S. N. Sutzhanov, B. Sh. Kuralkanova, A. Imantai

Fiction and reality in a historical novel

Pavlodar Pedagogical University,
Republic of Kazakhstan, Pavlodar.

Material received on 18.09.20

The article examines the system of characters and conflict in R. Toktarov's novel «The secret of Abai», reveals the relationship between historical reality and artistic solutions in a historical novel.

Mukhtar Auezov's novel is a model in traditional historical prose, where the role of a historical figure is shown through the prism of a historical person. The novel-epic «The way of Abai», created by the pen of the great artist, raised Kazakh literature to the world level and formed a living tradition in the native literature. In his novel, Ramazan Toktarov, the author of more than a dozen novels, addressed the most complex and important topic as Abay. The writer did not limit himself to duplicating dry data contained in archival documents, but artistically framed data corresponding to the historical realities of Abai's life. The novel «The secret of Abay» is a special work that requires a comprehensive and systematic study. This article is devoted to the study of this important problem.

Keywords: historical novel, historical reality, artistic solution, genre, literary tradition.

Теруге 30.09.2020 ж. жіберілді. Басуға 14.10.2020 ж. қол қойылды.

Электронды баспа

2,23 Мб RAM

Шартты баспа табағы 28,8. Таралымы 300 дана. Бағасы келісім бойынша.

Компьютерде беттеген: А. Елемесқызы

Корректор: А. Р. Омарова

Тапсырыс № 3710

Сдано в набор 30.09.2020 г. Подписано в печать 14.10.2020 г.

Электронное издание

2,23 Мб RAM

Усл. печ. л. 28,8. Тираж 300 экз. Цена договорная.

Компьютерная верстка: А. Елемесқызы

Корректор: А. Р. Омарова

Заказ № 3710

«Toraighyrov University» баспасынан басылып шығарылған

Торайғыров университет

140008, Павлодар қ., Ломов к., 64, 137 каб.

«Toraighyrov University» баспасы

Торайғыров университет

140008, Павлодар қ., Ломов к., 64, 137 каб.

67-36-69

e-mail: kereku@tou.edu.kz

www.vestnik.tou.edu.kz